

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΑΙΓΑΙΟΥ

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΓΝΩΣΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΟ ΤΜΗΜΑ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

~ I ~

Ρόδος, 8-9 Μαΐου 2019
Αίθουσα «Κορνήλιος Καστοριάδης» & Αίθουσα «Jean Piaget»
Λ. Δημοκρατίας 1, Ρόδος

Επιστημονική Επιτροπή

Ν. Ζάρρας, ΕΔΙΠ Βυζαντινής Αρχαιολογίας και Τέχνης
Π. Κουσσούλης, αναπληρωτής καθηγητής Αιγυπτολογίας
Μ. Μηνά, επίκουρη καθηγήτρια Προϊστορικής Αρχαιολογίας (υπό διορισμό)
Μ. Παναγιωτάκη, επίκουρη καθηγήτρια Προϊστορικής Αρχαιολογίας
Μ. Στεφανάκης, καθηγητής Κλασικής Αρχαιολογίας και Νομισματικής
Σ. Συρόπουλος, Καθηγητής Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας

Οργανωτική Επιτροπή

Ν. Ζάρρας
Π. Κουσσούλης
Δ. Νικολακάκη, φοιτήτρια ΤΜΣ
Ι. Πολυζωάκη, φοιτήτρια ΤΜΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το επιστημονικό συμπόσιο *Η Αρχαιολογική και Αρχαιογνωστική Έρευνα στο Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών Ι* εγκαινιάζει μια σειρά αρχαιολογικών και αρχαιογνωστικών συναντήσεων των μελών της Κατεύθυνσης Αρχαιολογίας του Τμήματος Μεσογειακών Σπουδών με στόχο την προβολή του πολυδιάστατου ερευνητικού έργου της. Παράλληλα, προσφέρεται η δυνατότητα σε μεταδιδάκτορες ερευνητές/ριες και υποψήφιους/ες διδάκτορες της Κατεύθυνσης να κοινοποιήσουν την πρόοδο και τα πορίσματα των δικών τους, προσωπικών ερευνών.

Κεντρικό σημείο αναφοράς στον ερευνητικό προσανατολισμό της Κατεύθυνσης Αρχαιολογίας αποτελεί ο αρχαίος κόσμος της Μεσογείου από την απώτερη προϊστορία έως την Ύστερη Αρχαιότητα, με ιδιαίτερη έμφαση στο Αιγαίο και την ανατολική Μεσόγειο κατά την Εποχή του Χαλκού, τον αρχαίο ελληνικό, ρωμαϊκό και βυζαντινό κόσμο, και τους πολιτισμούς της αρχαίας Αιγύπτου και της Εγγύς Ανατολής. Μέσα από αγωγές συνεργασίες με σημαίνοντα ερευνητικά Ινστιτούτα της ημεδαπής και αλλοδαπής αναπτύσσονται καινοτόμα ερευνητικά προγράμματα και πολύπλευρες ερευνητικές προσεγγίσεις για μια σειρά από σημαίνουσες πτυχές της αρχαιολογίας και της αρχαιογνωσίας της Μεσογείου.

Ευελπιστούμε το Συμπόσιο αυτό να αποτελέσει την αφετηρία για ανάλογες επιστημονικές συναντήσεις στο μέλλον προς όφελος όχι μόνο της πανεπιστημιακής κοινότητας του Αρχιπελάγους, αλλά και της αρχαιολογικής επιστήμης, της παιδείας και του πολιτισμού μας.

Η Επιστημονική Επιτροπή

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Τετάρτη, 8 Μαΐου 2019 / Αίθουσα «Κορνήλιος Καστοριάδης»

09:30 Προσέλευση

09:45 Έναρξη Συμποσίου / Χαιρετισμοί

**Χαιρετισμός του Κοσμήτορα της Σχολής Ανθρωπιστικών
Επιστημών, Καθηγητή Ιωάννη Σεϊμένη**

**Χαιρετισμός της Προέδρου του Τμήματος Μεσογειακών Σπουδών,
Καθηγήτριας Αικατερίνης Φραντζή**

Πρωινή Συνεδρία 1: ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ

ΠΡΟΕΔΡΙΑ: Μ. Στεφανάκης

**10:00 Γιάννης Μπαρδάνης, Οι προϊστορικές αρχαιολογικές θέσεις της
Καμιρίδας Χώρας**

10:15 Μαρίνα Παναγιωτάκη, Καινούργιες έρευνες και παλιές αμαρτίες

Διάλειμμα

Πρωινή Συνεδρία 2: ΑΙΓΥΠΤΟΛΟΓΙΑ

ΠΡΟΕΔΡΙΑ: Μ. Παναγιωτάκη – Π. Κουσσούλης

**11:00 Χρήστος Κεκές, Ομιλούντα σώματα: μια προσέγγιση των αιγυπτιακών
και των αιγαιακών τελετουργικών χειρονομιών της Εποχής του Χαλκού**

**11:15 Άννα Καλαϊτζάκη, Πτυχές της ώσμωσης των Συρο-παλαιστινιακών
θεοτήτων στο αιγυπτιακό πάνθεο της Ύστερης Εποχής του χαλκού**

**11:30 Γρηγόριος Ι. Κοντόπουλος, Πτυχές του αιγυπτιακού διπλωματικού
συστήματος κατά την Ύστερη Εποχή του Χαλκού πέρα από τις έννοιες
«αδελφοσύνη» και «ισότητα»**

11:45 Παναγιώτης Η.Μ. Κουσουλής, Το «Αιγαίο» στην αρχαία Νειλοχώρα: τρέχοντα αιγυπτιακά προγράμματα του Πανεπιστημίου Αιγαίου

Συζήτηση

Μεσημεριανή διακοπή

Απογευματινή συνεδρία 1:
ΚΛΑΣΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ - ΥΣΤΕΡΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ - ΒΥΖΑΝΤΙΟ

ΠΡΟΕΔΡΙΑ: Αγγελική Κατσιώτη - Νεκτάριος Ζάρρας

17:00 Μανόλης Στεφανάκης, Η αρχαιολογική έρευνα του Πανεπιστημίου Αιγαίου και της Εφορείας Αρχαιοτήτων Δωδεκανήσου στην Κυμιαλά. Παρελθόν, παρόν και μέλλον

17:15 Μιχάλης Μιλιδάκης, Οι ταφικές πρακτικές στην Αττική κατά την περίοδο 600-480 π.Χ.

17:30 Ειρήνη Σαβίγκου, Παγανιστικοί και Χριστιανικοί συμβολισμοί στα νομίσματα της Ύστερης Αρχαιότητας: μια πρώτη προσέγγιση

17:45 Νεκτάριος Ζάρρας, Μεσοβυζαντινές κτητορικές επιγραφές από τη Μακεδονία και τη Θράκη: το ερευνητικό πρόγραμμα, ζητήματα μεθοδολογίας, νεώτερα στοιχεία και προβληματισμοί

Συζήτηση

Απογευματινή συνεδρία 2: ΕΠΙΤΙΜΗ ΟΜΙΛΗΤΡΙΑ

18:30 Βάσω Φώτου, Αρχιτεκτονικά στοιχεία και λειτουργίες των νεοανακτορικών κτηρίων στην Κρήτη

Πέμπτη, 9 Μαΐου 2019 / Αίθουσα «Jean Piaget»

Πρωινή συνεδρία 1: ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΓΝΩΣΙΑ

ΠΡΟΕΔΡΙΑ: Θ. Παππάς – Σ. Συρόπουλος

09:30 Μαρία Μαντάλα, Ο Διόνυσος, οι διονυσιακοί μύστες και οίνος στον Κάτω Κόσμο

09:45 Μαρία Παπαθεοδωράκη, Το μυθολογικό παράδειγμα στην ομιλούσα επινίκια ποίηση

10:00 Βίκυ Χατζηπέτρου, Ethnographic accounts of eastern women in Greek drama

10:15 Αναστάσιος Χαμουζάς, Το κλασικό ελληνικό παρελθόν στον σύγχρονο πολιτικό και διπλωματικό λόγο: ένα μέσο πειθούς με ιδιόρρυθμη δικαιοφανή όψη

10:30 Σπυρίδων Συρόπουλος, Η τραγωδία της πολιτικής ή η πολιτική της τραγωδίας

Συζήτηση

Διάλειμμα

Πρωινή συνεδρία 2: ΠΡΟΣΛΗΨΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑΣ

ΠΡΟΕΔΡΙΑ: Σ. Συρόπουλος – Π. Κουσουλής

11:30 Μάνος Λαμπράκης, Είναι οι μούμιες άνθρωποι; Καταναλώνοντας κονιορτοποιημένες μούμιες: από τον κοινωνικό στον φαρμακευτικό κανιβαλισμό

11:45 Βασίλειος Σιδηρόπουλος, Ελληνική αρχαιότητα και αμερικανικό εκπαιδευτικό σύστημα: δύο μακρινοί κόσμοι σε διάδραση

12:00 Μαριάννα Νικολάου, Η παιδευτική διάσταση του αρχαίου δράματος στην Αθήνα του 5ου αι. π. Χ.: σύγχρονες εκπαιδευτικές προεκτάσεις

12:15 Παντελής Βολονάκης, Τεχνολογίες πληροφορικής-εικονικής πραγματικότητας στην αρχαιολογική και αρχαιομετρική εκπαίδευση: ζητήματα μεθοδολογίας και προβλήματα της έρευνας

12:30 Γεώργιος Μαυρουδής, Η αξιοποίηση των ηλεκτρονικών βάσεων δεδομένων στις ανθρωπιστικές επιστήμες

Συμπεράσματα - Λήξη του Συμποσίου

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ

Παύλος Αντωνάτος

Κοπτών υφάνσεις: η κοπτική τέχνη στις ελληνικές ιδιωτικές συλλογές

Αντικείμενο της μεταδιδακτορικής έρευνας είναι η μελέτη και ανάδειξη των αδημοσίευτων λινών και μάλλινων υφαντικών τεμαχίων Κοπτών, τα οποία χρονολογικά εντάσσονται την περίοδο από τον 3^ο αι. μ.Χ. έως και τον 13^ο αι. μ.Χ. και όλα προέρχονται από μη χωρικά εντοπίσθημες ταφές Κοπτών. Θα επιχειρηθεί η πλήρης ανάλυσή τους τόσο σε καλλιτεχνικό, όσο και τεχνολογικό και κοινωνικό επίπεδο. Θα χαρτογραφηθούν οι συνήθειες, οι παραδόσεις, τα ήθη, οι ιδέες, οι ποικίλες αντιλήψεις και οι τεχνικές καθημερινού βίου, και θα γίνει καλύτερα αντιληπτή η συνέχεια από τον αρχαίο αιγυπτιακό πολιτισμό.

Τα Αιγυπτιακά ως δείκτες θρησκευτικής και πολιτισμικής διάδρασης στο χώρο της νοτιοανατολικής Μεσογείου: οι πολύπλευρες διαστάσεις των αιγυπτιακών και αιγυπτιαζόντων σκαραβαίων στο Αιγαίο (8ος-6ος αι. π.Χ.)

Η περιοχή της Μεσογείου συγκροτεί διαχρονικά ένα πολύπλοκο μωσαϊκό από διαφορετικές πληθυσμιακές ομάδες και πολιτισμικές ταυτότητες, που συνδέονται με ποικίλα δίκτυα επικοινωνίας. Κατά την Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου, αντικείμενα, σύμβολα και ιδέες κοινωνικού και θρησκευτικού περιεχομένου από την Εγγύς Ανατολή και την Αίγυπτο διαχέονται στο Αιγαίο, ως αποτέλεσμα της επαναδραστηριοποίησης και συστηματοποίησης των εμπορικών και πολιτισμικών επαφών, μετά τη σχετική σιγή του τέλους της Εποχής του Χαλκού. Καθώς η θρησκεία αποτελεί ένα εγγενές στοιχείο της πολιτισμικής ταυτότητας, η κατανόηση της αλληλεπίδρασης θρησκευτικών υλικών καταλοίπων, εικόνων και ιδεών είναι ζωτικής σημασίας προκειμένου να κατανοήσουμε τις διασυνδέσεις μεταξύ διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων. Η αδιαμφισβήτητη επίδραση της Ανατολής στην τέχνη και τη σκέψη της αρχαϊκής εποχής, που έχει πολλάκις και σε βάθος αναλυθεί, έχει επισκιάσει σε ένα βαθμό την μελέτη του «διαλόγου» του ελληνικού κόσμου της 1ης χιλιετίας π.Χ. με την Αίγυπτο, ιδιαίτερα στον τομέα της θεολογικής σκέψης, της μαγείας και της λαϊκής λατρείας. Αυτή η ώσμωση διαφαίνεται μέσα από τη σημαντική διασπορά αιγυπτιακών και αιγυπτιαζόντων αντικειμένων (θεόμορφα φυλαχτά, σκαραβαίοι, αγγεία) τα οποία στη διεθνή βιβλιογραφία αποδίδονται ως *Αιγυπτιακά*.

Η πλουσιότερη – από άποψη ποσότητας και ποικιλίας – κατηγορία *Αιγυπτιακών* περιλαμβάνει σκαραβαίους, σκαραβοειδή και σφραγίδες, τέχνηρα που όχι μόνο εισάγονται, αλλά φαίνεται να αναπαράγονται σε μεγάλες ποσότητες σε ένα ή και περισσότερα εγχώρια εργαστήρια. Το προτεινόμενο ερευνητικό έργο επιχειρεί να μελετήσει την πολυδιάστατη σημασία της παρουσίας των αιγυπτιακών και αιγυπτιαζόντων σκαραβαίων σε αποθέτες ιερών και σε ταφικά σύνολα του 8ου-6ου αι. π. Χ. Μέσα από μια συνθέτη ερευνητική διαχείριση του υπό εξέταση υλικού, που θα περιλαμβάνει την τυπολογική κατάταξη δημοσιευμένου και αδημοσίευτου υλικού (αποθέτης Ιαλυσού, Ρόδος), την διερεύνηση της γεωγραφικής κατανομής, την εικονογραφική και πραγματολογική ανάλυση, είναι δυνατή η ανίχνευση μηχανισμών διάδοσης, μετάλλαξης και προσαρμογής μοτίβων, αντιλήψεων και πρακτικών μαγείας και λαϊκής λατρείας από τον αιγυπτιακό ή τον ανατολικό κόσμο στην αρχαϊκή Ελλάδα. Η εξέταση των σκαραβαίων σε συνάρτηση με το άμεσο αρχαιολογικό και ιστορικό-κοινωνικό πλαίσιο και τα δίκτυα επαφών της εκάστοτε περιοχής με την Αίγυπτο και την Εγγύς Ανατολή αποσκοπεί στη διερεύνηση οδών και τρόπων διάδρασης και συνακόλουθα στη διατύπωση γενικότερων ερμηνευτικών μοντέλων για τη διαπολιτισμική επικοινωνία στην ευρύτερη λεκάνη της Ανατολικής Μεσογείου κατά την πρώιμη Εποχή του Σιδήρου. Η καταγραφή και η τυπολογική εξέταση των σκαραβαίων δεν αποτελεί αυτοσκοπό, αλλά μόνο μέσο για την εφαρμογή ερμηνευτικών προσεγγίσεων αυτής της διάδρασης. Ο σύνθετος χαρακτήρας της

τυπολογικής κατηγοριοποίησης που προτείνεται καθώς και η συνδυαστική εφαρμογή τυπολογικών και ερμηνευτικών αναλύσεων θα συμβάλλει στην επαναξιολόγηση μεθόδων και εργαλείων διαχείρισης αντίστοιχων αντικειμένων σε διαφορετικές πολιτισμικές ζώνες. Καθώς οι σκαραβαίοι αποτελούν τη σημαντικότερη αριθμητικά κατηγορία *Αιγυπτιακών* στο Αιγαίο συγκροτούν ένα πολύ αντιπροσωπευτικό δείγμα, για τη διατύπωση νέων θεωρητικών μοντέλων ερμηνείας ολόκληρου του συνόλου, που θα προωθήσουν τη μελλοντική σχετική έρευνα.

Το προτεινόμενο πρόγραμμα θα αναδείξει, επίσης, το πολύ σημαντικό και πολυπληθές αδημοσίευτο σχετικό corpus από τον αποθέτη του ιερού της Πολιάδος Αθηνάς στην Ιαλυσό της Ρόδου, για το οποίο έχει ήδη εγκριθεί από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Δωδεκανήσου άδεια μελέτης και δημοσίευσης στην υπογράφοσα και τον κ. Παναγιώτη Κουσουλή, Αναπληρωτή Καθηγητή Αιγυπτολογίας.

**Τεχνολογίες πληροφορικής-εικονικής πραγματικότητας στην
αρχαιολογική και αρχαιομετρική εκπαίδευση: ζητήματα μεθοδολογίας και
προβλήματα της έρευνας**

Αρχικά παρουσιάζονται οι άξονες συγκρότησης του θεωρητικού υπόβαθρου της έρευνας και η οριοθέτηση του πεδίου μέσα στο οποίο κινήθηκε η έρευνα. Έπειτα ακολουθεί η περιγραφή της μεθοδολογίας που επιλέχθηκε για την οργάνωση και τη διεξαγωγή της έρευνας. Περιγράφονται αναλυτικά τα ερευνητικά ερωτήματα και οι προβληματισμοί που οδήγησαν στη διαμόρφωση τους, οι φάσεις σχεδιασμού και τα βήματα υλοποίησης της έρευνας, τα εργαλεία και οι μέθοδοι που αξιοποιήθηκαν. Ακολουθεί η σχεδίαση και υλοποίηση των εκπαιδευτικών λογισμικών για τις μελέτες περίπτωσης της έρευνας. Ως προς την πρώτη μελέτη περίπτωσης περιγράφονται και παρουσιάζονται αναλυτικά τα χαρακτηριστικά της, τα οποία είναι η σχεδίαση του λογισμικού, οι επιλογές των 3Δ μοντέλων, η εκπαιδευτική προσέγγιση, το εκπαιδευτικό υλικό και η εμπειρική έρευνα με τους φοιτητές. Με τον ίδιο τρόπο περιγράφονται και παρουσιάζονται αναλυτικά τα χαρακτηριστικά της δεύτερης μελέτης περίπτωσης που αφορά την 3Δ εικονική περιήγηση (η περίπτωση των Δελφών) τα οποία είναι η σχεδίαση του λογισμικού, οι επιλογές των 3Δ μοντέλων, η εκπαιδευτική προσέγγιση, το εκπαιδευτικό υλικό και η εμπειρική έρευνα με τους φοιτητές. Τέλος, θα παρουσιαστούν διάφορα προβλήματα κατά τη συλλογή των δεδομένων αλλά και ως προς την ανταπόκριση των φοιτητών καθώς και διάφορες λύσεις σε σχέση με τα μέσα που χρησιμοποιήθηκαν για τη συγκέντρωση των δεδομένων από τους φοιτητές.

Η νέα ηλιακή θεολογία στην Αίγυπτο και την ανατολική Μεσόγειο κατά την Ύστερη Εποχή του Χαλκού και οι επιβιώσεις της στους μεταβατικούς και πρώιμους ιστορικούς χρόνους

Η ήττα των Υξώς και η πτώση του πολιτισμού Κέρμα στη Νουβία σηματοδοτεί την έναρξη του Νέου Βασιλείου (Ύστερη Εποχή του Χαλκού), της της χρυσής παντοκρατορίας των Αιγυπτίων που θα διαρκέσει για 500 περίπου χρόνια. Εάν θέλουμε να συνοψίσουμε σε λίγες γραμμές τα χαρακτηριστικά της χρυσής αυτής εποχής, θα πρέπει να τονίσουμε το κοσμοπολίτικο πνεύμα της με τις πολυάριθμες και πολυποίκιλες εμπορικές δραστηριότητες, τις μετακινήσεις πνευματικών ιδεών, προτύπων και συμβόλων στην ευρύτερη λεκάνη της νοτιοανατολικής Μεσογείου, καθώς και στη μνημειακότητα των υλικών εκφάνσεων (ιερής και κοσμικής αρχιτεκτονικής και τέχνης). Η ίδια η Μεσόγειος θάλασσα διευκόλυνε σε σημαντικό βαθμό αυτή την πολιτισμική έξαρση παρέχοντας γόνιμο έδαφος και διαύλους επικοινωνίας για πολύπλευρες πολιτισμικές επαφές και ανταλλαγές των λαών μεταξύ τους, οι οποίες ενεργοποιήθηκαν μέσω ποικίλων μορφών και δράσεων: εμπορίου και οικονομικών συναλλαγών, διπλωματίας και πολιτικών επαφών, πολέμων και συγκρούσεων, συνθηκών ειρήνης και συμμαχιών, μετακινήσεων πληθυσμών και γονιμοποιητικών επιρροών στην κοινωνική οργάνωση, την ιδεολογία, την τέχνη, τη θρησκευτική παράδοση και σημασιολογία. Ο Τουταγχαμών έδειξε πολύ γρήγορα την πρόθεσή του να ανακόψει την πολιτική και θρησκευτική μεταρρύθμιση του προκατόχου του υπέρ μιας πιο παραδοσιακής προσέγγισης. Το 1329 π.Χ. μεταφέρει την πρωτεύουσα του κράτους στη Μέμφιδα, εγκαταλείποντας την Ακχετάτεν, και ενισχύει το θρησκευτικό κέντρο των Θεβών και το ιερατείο του Άμμωνα. Η αντίδρασή του στη νέα θρησκεία που είχε προσπαθήσει να επιβάλει ο προκατόχός του δεν ήταν τίποτε άλλο από ένας «θρησκευτικός συμβιβασμός» ή, όπως έχει χαρακτηριστεί από τον Jan Assmann, μια «νέα ηλιακή θεολογία»: μεταξύ του παραδοσιακού πολυθεϊστικού πανθέου και της μονοθεϊστικής θρησκείας του Ακενατόν, επέλεξε ένα δόγμα με τρεις θεούς – Άμμωνα, Φθα και Πε – στους οποίους προστέθηκε αργότερα και ένας τέταρτος, ο Σηθ, ενώ διακήρυξε ότι η θρησκευτική και κοσμική ζωή δεν ήταν χωριστές η μία από την άλλη.

Δημήτριος Γεωργίου

**Ανάπτυξη ψηφιακού εργαλείου διδασκαλίας και εκμάθησης των
αιγυπτιακών ιερογλυφικών**

Η προτεινόμενη έρευνα σκοπεύει να εξελίξει το Ψηφιακό Εργαλείο Διδασκαλίας και Εκμάθησης των Αιγυπτιακών Ιερογλυφικών (<http://www.hieroglyphs.gr>), το οποίο δημιουργήθηκε στο πλαίσιο της Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας μου στο ΠΜΣ Αρχαιολογία της Ανατολικής Μεσογείου από την Προϊστορική Εποχή έως την Ύστερη Αρχαιότητα: Ελλάδα, Αίγυπτος, Εγγύς Ανατολή του Τμήματος Μεσογειακών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αιγαίου. Πρόκειται για ένα καινοτόμο πληροφοριακό σύστημα καταγραφής αιγυπτιακών κειμένων από το πρωτότυπο, διαδραστικής εκμάθησης των μορφολογικών και δομολειτουργικών στοιχείων της γλώσσας και δημιουργίας μιας διαδραστικής βάσης δεδομένων των αιγυπτιακών ρημάτων.

**Μεσοβυζαντινές κτητορικές επιγραφές και παραστάσεις από τη
Μακεδονία και τη Θράκη: το ερευνητικό πρόγραμμα, ζητήματα
μεθοδολογίας, νεότερα στοιχεία και προβληματισμοί**

Στην ανακοίνωση θα παρουσιαστούν πτυχές της μεταδιδακτορικής μου έρευνας με θέμα τις μεσοβυζαντινές κτητορικές επιγραφές της Μακεδονίας και της Θράκης. Το ερευνητικό πρόγραμμα πραγματοποιήθηκε στα πανεπιστήμια του Μονάχου και του Μύνστερ και χρηματοδοτήθηκε εξολοκλήρου από το Ερευνητικό Ίδρυμα της Γερμανίας Alexander von Humboldt.

Ένας από τους πρωταρχικούς στόχους για τη συστηματοποίηση του μεγάλου σε έκταση υλικού μεθοδολογικά ζητήματα της έρευνας ήταν ο χωρισμός των επιγραφών κυρίως με βάση την ιδιότητα των κτητόρων, που συνήθως είναι μέλη αυτοκρατορικών οικογενειών, κρατικοί και θρησκευτικοί αξιωματούχοι, η τοπική αριστοκρατία και οι ηγούμενοι μονών. Επίσης βασική μεθοδολογική αρχή της μελέτης του υλικού είναι ο συσχετισμός των στοιχείων του επιγραφικού κειμένου με γραπτές μαρτυρίες, όπως για παράδειγμα ιστορικές πηγές και μοναστικά τυπικά ή συναφές αρχαιολογικό υλικό, όπως τα μολυβδόβουλλα. Η έρευνα επικεντρώνεται κυρίως σε δημοσιευμένο υλικό, το οποίο επανεξετάζεται με σκοπό αφενός να διερευνηθούν ζητήματα που δεν έχουν απασχολήσει την έρευνα και αφετέρου να παρουσιαστούν νέα στοιχεία και διαφορετικές απόψεις, οι οποίες προκύπτουν μέσα από την επανεξέταση του υλικού. Παρουσιάζοντας ενδεικτικά παραδείγματα επιγραφών, στην ανακοίνωση θα παρουσιαστούν νεώτερα στοιχεία της έρευνας και θα συζητηθούν τα εξής θέματα: α) η σχέση της κτητορικής επιγραφής με την εικονογραφία που τη συνοδεύει σε συνδυασμό με ιστορικά και προσωπογραφικά προβλήματα των κτητόρων, β) ο τρόπος με τον οποίο το κείμενο προβάλλει την προσωπικότητα του κτήτορα, γ) ο ρόλος των στρατιωτικών αξιωματούχων στις επιγραφές των οχυρωματικών έργων και δ) η συμβολή των επιγραφών στην έρευνα της μοναστηριακής αρχιτεκτονικής.

Άννα Καλαϊτζάκη

Πτυχές της ώσμωσης των Συρο-παλαιστινιακών θεοτήτων στο αιγυπτιακό πάνθεο της Ύστερης Εποχής του χαλκού

Ένα από τα πιο ενδιαφέροντα θέματα για τον κλάδο της Αιγυπτολογίας και των ανατολικών σπουδών αποτελεί η εμφάνιση, ανάπτυξη και η ώσμωση ξένων θεοτήτων στην Αίγυπτο κατά την Ύστερη Εποχή του Χαλκού (1500-1200 π.Χ). Ένα αρκετά συμπαγές αρχαιολογικό υλικό από την Αίγυπτο και την ευρύτερη περιοχή της Συροπαλαιστίνης πιστοποιεί την εισαγωγή ξένων θεοτήτων στην Αίγυπτο, θέτοντας ερωτήματα, τα οποία δεν έχουν απαντηθεί επαρκώς από την προγενέστερη έρευνα. Η παρούσα ανακοίνωση εστιάζει σε συγκεκριμένες πτυχές της παρουσίας των Συρο-παλαιστινιακών θεοτήτων σε επιλεγμένες κειμενογραφικές και αρχαιολογικές πηγές, επιχειρώντας να καταδείξει σημεία σύγκλισης, ώσμωσης και αλληλεπίδρασης με τη γηγενή αιγυπτιακή θρησκευτική και κοινωνική παράδοση του Νέου Βασιλείου. Η ανακοίνωση αποτελεί μέρος της υπό εξέλιξη διδακτορικής έρευνας “The introduction of foreign deities into the Egyptian pantheon in the Late Bronze Age” και υποστηρίζεται από το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας και τη Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας, στο πλαίσιο της Δράσης «Υποτροφίες ΕΛΙΔΕΚ Υποψηφίων Διδακτόρων».

**Ο αρχαίος ελληνικός πολιτισμός στα κείμενα νεοελληνικής λογοτεχνίας
της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης: αναπαραστάσεις και ιδεολογικές
κατευθύνσεις του αρχαίου μύθου**

Η παρουσία του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού (ως υλικής αναπαράστασης μνημείων, ως μύθου ή και ως ιστορικής και φιλοσοφικής μετάπλασης) σφραγίζει την ταυτότητα του σύγχρονου ελληνικού κράτους από γενέσεώς του και συγκροτεί την ιδεολογική του ταυτότητα, η οποία, ως γνωστόν, με το πέρασμα των χρόνων έχει υποστεί πολλαπλές μεταβολές και μεταμορφώσεις. Ο τρόπος που μορφοποιείται η φαντασιακή πρόσληψη της αρχαιότητας από χαρακτηριστικούς νεοέλληνες συγγραφείς ή ποιητές του 19^{ου} και του 20^{ου} αιώνα χαρακτηριστικά έργα (ή όχι) των οποίων περιλαμβάνονται στα σχολικά διδακτικά εγχειρίδια θα βοηθήσει στην ανάδειξη των πτυχών εκείνων του αρχαίου ελληνικού κόσμου που έχουν επιλεγεί από τους συντάκτες των αναλυτικών προγραμμάτων να μελετηθούν και να αναλυθούν, ή έστω να προταθούν προς ανάλυση και επεξεργασία από τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές. Υπό αυτή τη σκοπιά, η έρευνά μας έχει επικεντρωθεί στη διερεύνηση των λογοτεχνικών κειμένων που περιλαμβάνονται στα σχολικά εγχειρίδια και αναδεικνύουν τις χαρακτηριστικές δομές και ιδεολογικές κατευθύνσεις των έργων των συγγραφέων τους, όπως αυτές περιγράφονται από την κριτική και την ιστορία της λογοτεχνίας.

Η έρευνά λοιπόν έχει επικεντρωθεί στην αποδελτίωση των κειμένων της νεοελληνικής λογοτεχνίας της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στα οποία εγγράφεται με άμεσο ή έμμεσο τρόπο ο αρχαίος ελληνικός πολιτισμός (είτε ο υλικός είτε ο πνευματικός). Η συχνότητα ή η απουσία πιστεύουμε ότι θα αναδείξει τις ποικίλες ιδεολογικές προεκτάσεις του αρχαίου κόσμου στο σήμερα. Η ανάλυση που επιχειρείται αναδεικνύει τις πολλαπλές εκφάνσεις του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού, ενώ σε δεύτερο επίπεδο αναζητάται ο βαθμός πρόσληψης των αρχαίων ιδεωδών στη σύγχρονη εκπαίδευση υποδεικνύοντας, ανάλογα με τις επισημάνσεις ή τις αποσιωπήσεις, μία σύγχρονη εκδοχή πρόσληψης του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού.

Μαρία Αντιγόνη Κατσιγιάννη

**Τα πορτραίτα Φαγιούμ στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο:
μια πρώτη παρουσίαση**

Τα ταφικά τελετουργικά της αρχαίας Αιγύπτου είναι ευρέως γνωστά μέσω των γραπτών πηγών και της κληρονομιάς της τέχνης. Προς το τέλος της Πτολεμαϊκής περιόδου, αυτά τα έθιμα ταφής γνώρισαν σημαντικές αλλαγές, φτάνοντας στη Ρωμαϊκή περίοδο, κατά την οποία αναγεννήθηκε η σημαντικότητα των καθημερινών αντικειμένων που συνόδευαν τους νεκρούς. Τα πορτρέτα Φαγιούμ αντικατοπτρίζουν έναν συνδυασμό των ταφικών συνηθειών της αρχαίας Αιγύπτου και την παράδοση των μνημονιακών πορτρέτων του ελληνορωμαϊκού κλασσικού κόσμου. Η παρούσα ανακοίνωση αποτελεί μια προκαταρκτική παρουσίαση της αρχαιολογικής και αρχαιομετρικής μελέτης των πορτραίτων Φαγιούμ από την αιγυπτιακή συλλογή του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου και εμπίπτει στην υπό εξέλιξη διδακτορική διατριβή με τίτλο «Τα ταφικά Πορτραίτα Φαγιούμ του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου και του Μουσείου Μπενάκη: προέλευση, ιστορικό πλαίσιο, δομική επεξεργασία», υπό την επίβλεψη του Αναπληρωτή Καθηγητή Παναγιώτη Κουσούλη. Θα παρουσιαστούν συνοπτικά το ιστορικό της συλλογής, το κοινωνικο-ιστορικό περιβάλλον των πορτραίτων, καθώς και οι αρχαιομετρικές τεχνικές που θα χρησιμοποιηθούν με σκοπό την ανάδειξη της παλέτας των χρωμάτων που υποδεικνύει κοινά καλλιτεχνικά πρότυπα, τη σύγκριση χρωστικών ουσιών με ευρεία χρήση (γύψος, ασβεστίτης, άνθρακας) και άλλων που εισάγονται κατά την ελληνορωμαϊκή περίοδο (λευκό μόλυβδο, κόκκινο μόλυβδο), την αναγνώριση τοπικών εργαστηρίων και την αναζήτηση της προέλευσης των πρώτων υλών.

Ομιλούντα σώματα: μια προσέγγιση των αιγυπτιακών και των αιγαιακών τελετουργικών χειρονομιών της Εποχής του Χαλκού

Η παρούσα έρευνα αποτελεί μια προκαταρκτική παρουσίαση της εν εξελίξει διδακτορικής μου έρευνας με επιβλέποντα τον κ. Παναγιώτη Κουσσούλη, Αναπληρωτή Καθηγητή Αιγυπτολογίας. Πραγματούεται τις χειρονομίες που υλοποιούσαν οι κάτοικοι της Αιγύπτου και του αιγαιακού χώρου, κατά την Εποχή του Χαλκού, στο πλαίσιο του τελετουργικού τους βίου. Πιο συγκεκριμένα, η έρευνα αναπτύσσεται γύρω από τους εξής θεματικούς άξονες:

- Ανάλυση της μεθοδολογίας που ακολουθείται στην έρευνα. Θίγονται ζητήματα ορολογίας, ενώ παρουσιάζονται και αναλύονται ορισμένα κριτήρια ερμηνείας των χειρονομιών που απαντούν στην τέχνη και τη γραμματεία του αρχαίου κόσμου.
- Τυπολογική ταξινόμηση των αιγυπτιακών και των αιγαιακών τελετουργικών χειρονομιών.
- Ανάλυση της τελετουργικής/συμβολικής σημασίας του ανθρώπινου σώματος και του χεριού ειδικότερα στην αιγυπτιακή και την αιγαιακή αντίληψη.
- Παρουσίαση ορισμένων αιγυπτιακών και αιγαιακών τελετουργιών.
- Αναγνώριση και ανάλυση πιθανών κοινών μορφολογικά και σημασιολογικά αιγυπτιακών και αιγαιακών τελετουργικών χειρονομιών. Οι κοινές αιγυπτιακές και αιγαιακές χειρονομίες υποδηλώνουν τη στενή σχέση των πολιτισμών της Αιγύπτου και του Αιγαίου σε συμβολικό/ιδεολογικό επίπεδο.

Πτυχές του αιγυπτιακού διπλωματικού συστήματος κατά την Ύστερη Εποχή του Χαλκού πέρα από τις έννοιες «αδελφοσύνη» και «ισότητα»

Η φύση των διπλωματικών επαφών Αιγύπτου-Εγγύς Ανατολής κατά την Ύστερη Εποχή του Χαλκού (1500-1100 π.Χ) αποτελεί ένα από τα πιο ενδιαφέροντα θέματα της πολιτικής ιστορίας της Νοτιοανατολικής Μεσογείου. Παρόλο που αρκετές πτυχές αυτών των επαφών έχουν εξεταστεί στο παρελθόν σε ένα σημαντικό αριθμό μελετών, εξακολουθεί να απουσιάζει μια συνολική θεώρηση των σχετικών πρωτογενών και δευτερογενών πηγών καθώς και η ανάλυσή τους υπό το πρίσμα σύγχρονων θεωριών διπλωματίας. Βασικά ερωτήματα σχετικά με τους εσωτερικούς μηχανισμούς που αναπτύσσει η Αίγυπτος και εμπλέκονται στην κινητοποίηση του Φαραωνικού ινστιτούτου σχετικά με σχέσεις εξουσίας καθώς και οι τρόποι συνεργασίας, σε πλαίσιο διπλωματικών επαφών, με τις ηγεμονίες που αναπτύχθηκαν στο χώρο της Εγγύς Ανατολής δεν έχουν διερευνηθεί εις βάθος στο παρελθόν. Από την ερμηνεία της απόφασης και κατά συνέπεια Από την ερμηνεία της απόφασης και κατά συνέπεια της δύναμης και αποτελεσματικότητας της εξουσίας και δεν υπάρχει καμία δύναμη και αποτελεσματικότητα της εξουσίας.

Σκοπός της εν εξελίξει διπλωματικής διατριβής, «The Egyptian Diplomatic System in the Late Bronze Age beyond the terms of “brotherhood” and “equality”: the Egyptian abandonment of power and aspects of pharaonic identity and kingship», είναι να καλύψει αυτό το κενό αναζητώντας και αναλύοντας διάφορους τρόπους πολιτικής δράσης και σκέψης: διπλωματικές επαφές, ανταλλαγές δώρων, διπλωματικοί γάμοι, διαφορετικότητα στην αντίληψη της μοναδικότητας της φαραωνικής εξουσίας εσωτερικά και εξωτερικά, ιδεολογική εγκατάλειψη της εξουσίας του Φαραώ μέσω υιοθέτησης κοινής διπλωματικής γλώσσας, ξένων εθίμων αλλά και πρακτικών ασυνήθιστων για την αιγυπτιακή ιδεολογία σχετικά με τους αλλοεθνείς τίθενται υπό εξέταση ούτως ώστε να διερευνηθούν τα αίτια αλλά και οι τρόποι της συμμετοχής της Αιγύπτου στο πρώτο σύστημα διπλωματίας, με την σύγχρονη έννοιά του όρου, στην ανθρώπινη ιστορία.

Εξαιτίας του περιορισμένου χρόνου της παρούσας ανακοίνωσης, έμφαση θα δοθεί στις φαραωνικές μεθόδους διπλωματικής προσέγγισης των ηγεμονιών της Εγγύς Ανατολής και σε πτυχές της πολιτικής προσαρμογής της Αιγύπτου στην πολυπολιτισμική περιοχή της νοτιοανατολικής λεκάνης της Μεσογείου της δεύτερης χιλιετίας π.Χ. Η ερευνητική εργασία υποστηρίζεται από το Πανεπιστήμιο Αιγαίου και τον Ειδικό Λογαριασμό Έρευνας, στο πλαίσιο του Προγράμματος Υποτροφιών υποψήφιων Διδασκτόρων ΥΠΑΤΙΑ.

Παναγιώτης Η.Μ. Κουσουλής

**Το «Αιγαίο» στην αρχαία Νειλοχώρα:
τρέχοντα αιγυπτιακά προγράμματα του Πανεπιστημίου Αιγαίου**

Στην παρούσα ανακοίνωση θα παρουσιαστούν συνοπτικά τα τρέχοντα αιγυπτιακά προγράμματα του Πανεπιστημίου Αιγαίου:

A. *Ancient Egyptian Demonology Project* (σε συνεργασία με Kasia Szpakowska, Πανεπιστήμιο Swansea, και Rita Lucarelli, Πανεπιστήμιο Berkley) [<http://www.demonthings.com>]

B. *Aegyptiaca Project* (σε συνεργασία με Ludwig Morenz, Πανεπιστήμιο Βόννης, και Ηλέκτρα Αποστολά, Πανεπιστήμιο Αιγαίου) [<http://aegyptiaca.gr>]

Γ. *Αιγυπτιακή μαγεία και νεκρική ιδεολογία στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών* (σε συνεργασία με Ελένη Τουρνά, επιμελήτρια αιγυπτιακής συλλογής ΕΑΜ)

Μάνος Λαμπράκης

**Είναι οι μούμιες άνθρωποι; Καταναλώνοντας κονιορτοποιημένες μούμιες:
από τον κοινωνικό στον φαρμακευτικό κανιβαλισμό**

Ένας ιδιαίτερος ανθρωπολογικός κανιβαλισμός σηματοδοτεί μια από τις σύγχρονες παραμέτρους ιστορικής κατανάλωσης του αρχαίου αιγυπτιακού πολιτισμού. Εγείροντας διαμάχες γύρω από την εμπορευματοποίηση, την κατοχή και την χρήση τους, από το Περί ύλης ιατρικής του Πεδάνιου Διοσκουρίδη μέχρι στις αρχές του 20ου αιώνα, οι κονιορτοποιημένες μούμιες (mumia) καταναλώνονται για καλλιτεχνικούς αλλά κυρίως για φαρμακευτικούς λόγους. Η μεγάλη ζήτησή τους, ήδη από την αρχαιότητα, δημιούργησε στην Ευρώπη ένα πολύ καλά οργανωμένο παραεμπόριο «νεκρών σωμάτων», όπου τις περισσότερες φορές νεκροί από κατώτερα κοινωνικά στρώματα εκτίθονταν στον ήλιο και στην ξηρασία και ύστερα επαλείφονταν με πίσσα για να αποκτούν την υφή και το χρώμα των αυθεντικών μουμιοποιημένων αιγυπτιακών σωμάτων.

Ο Διόνυσος, οι διονυσιακοί μύστες και οίνος στον Κάτω Κόσμο

Σχετικά με την λατρεία του Διονύσου, χρειάζεται να τονιστεί και η σκοτεινή όψη του θεού που αφορά στη σωτηρία των ψυχών των μνημένων στα Διονυσιακά Μυστήρια. Εκτός από θεός της χαράς και της ευφορίας της φύσης, ο ορφικός Διόνυσος, ο Ζαγρεὺς αφήνει ένα αισιόδοξο μήνυμα για τη μετά θάνατον ζωή. Ωστόσο, επειδή οι αντιλήψεις των αρχαίων Ελλήνων περί θανάτου και αθανασίας της ψυχής είναι συγκεχυμένες, γίνεται μια προσπάθεια ερμηνείας αυτών μέσω αναφορών από φιλολογικές πηγές: κυρίως της «Θεογονίας» του Ησιόδου, των αναφορών του Διοδώρου του Σικελιώτη, του Ηρακλείτου, του Πλάτωνα και του Ηροδότου και των δραματικών έργων «Βάκχες» του Ευριπίδη και «Βάτραχοι» του Αριστοφάνη. Στην συνέχεια οι αντιλήψεις περί ευδαιμονίας των Μακάρων στα Ηλύσια Πεδία ή στις νήσους των Μακάρων επιβεβαιώνεται από μαρτυρίες της αρχαιολογικής σκαπάνης εστιάζοντας σε τρία ενδεικτικά παραδείγματα: α) σε ανάγλυφο από τη ζωφόρο του Παρθενώνα, β) σε ζωγραφική πάνω σε απουλικό κρατήρα του Ζωγράφου του Δαρείου και γ) σε ενεπίγραφο χρυσό επιστόμιο έλασμα από τον τάφο του μύστη και ποιητή Ποσειδίππου. Τελικά φιλολογικές και αρχαιολογικές πηγές συνάδουν στο συμπέρασμα ότι ο Διόνυσος διαμεσολαβεί και εξασφαλίζει την αιώνια ευτυχία στους οπαδούς του. Εκείνοι ευδαίμονες συμποσιάζουν με οίνο στον Άδη.

Γεώργιος Μαυρουδής

Η αξιοποίηση των ηλεκτρονικών βάσεων δεδομένων στις ανθρωπιστικές επιστήμες

Στις μέρες μας υπάρχει πλέον μια πληθώρα ηλεκτρονικών πηγών τις οποίες μπορεί να αξιοποιήσει κανείς όταν ερευνά διάφορες πτυχές του αρχαίου ελληνικού κόσμου. Στην παρούσα ανακοίνωση θα παρουσιασθεί το αρχείο Beazley και ο τρόπος με τον οποίο μπορεί να το αξιοποιήσει κανείς, όταν μελετάει διάφορες πτυχές της αττικής αγγειογραφίας. Επίσης θα αναλυθεί η διαδικασία με την οποία η θεματολογία των παραστάσεων μπορεί να βοηθήσει στην απόδοση ενός αγγείου σε συγκεκριμένο αγγειογράφο (με τη μεθοδολογία αυτή θα αποδοθούν για πρώτη φορά δύο αγγεία στο Ζωγράφο της Γέλας).

Μαρία Μηνά

Η μελέτη των νεολιθικών ειδωλίων της Κνωσού

Στην ανακοίνωση θα παρουσιασθούν οι προσεγγίσεις και τα πορίσματα της τρέχουσας έρευνας που αφορούν τη μελέτη ανθρωπόμορφων και ζωόμορφων ειδωλίων που προέρχονται από τα Νεολιθικά στρώματα της Κνωσού. Η μελέτη αποτελεί μέρος του ευρύτερου ερευνητικού προγράμματος «Neolithic Knossos Publication Project» που στόχο έχει την ανάλυση και δημοσίευση των ευρημάτων που έφεραν στο φως οι ανασκαφές του Α. Evans (1900-1929) και του J. Evans (1957-1960 και 1969-1970). Απώτερος στόχος της τρέχουσας έρευνας είναι να συμβάλει στην κατανόηση της κοινωνικής οργάνωσης ενός σημαντικού νεολιθικού οικισμού που συγκαταλέγεται στις πρωιμότερες κοινότητες καλλιεργητών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης.

Στο πρώτο μέρος της ανακοίνωσης θα παρουσιασθούν τα ερευνητικά ερωτήματα της επιστημονικής μελέτης, η μεθοδολογία που έχει ακολουθηθεί, καθώς και τα αρχικά πορίσματα που αφορούν το κοινωνικό φύλο, το σώμα και τις κοινωνικές ταυτότητες, τη Νεολιθική κοινωνική οργάνωση, καθώς και τη σχέση της Νεολιθικής Κρήτης με το ευρύτερο Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο. Στο δεύτερο μέρος θα παρουσιασθούν οι μέθοδοι που πρόκειται να εφαρμοσθούν σε μελλοντικά στάδια της έρευνας με σκοπό να απαντηθούν ερωτήματα που αφορούν τη διαδικασία παραγωγής των νεολιθικών ειδωλίων, τη σκοπιμότητα της χρήσης και του χειρισμού τους, καθώς και τις γνωστικές αντιλήψεις των κατασκευαστών τους.

Οι ταφικές πρακτικές στην Αττική κατά την περίοδο 600-480 π.Χ

Στη συγκεκριμένη διδακτορική διατριβή διερευνάται η διασπορά των ταφών στο άστυ της Αθήνας (με εξαίρεση το νεκροταφείο του Κεραμεικού) και ευρύτερα στην Αττική κατά την περίοδο 600-480 π.Χ. Στο πλαίσιο αυτό καταγράφονται τα αρχαιολογικά στοιχεία που προκύπτουν και διαφωτίζουν τις πεποιθήσεις για τον θάνατο, τις ταφικές τελετουργίες και πρακτικές, τα ιστορικά, κοινωνικά και πολιτικά συμφραζόμενα της εποχής αυτής. Περαιτέρω, διατυπώνεται η προσδοκία ότι η ταφική τοπογραφία θα συμβάλλει στον έλεγχο συσχετίσεων που αφορούν στην πόλη της Αθήνας και στους οικισμούς με τους οποίους συνδέονται.

Ιωάννης Μπαρδάνης

Προϊστορικές αρχαιολογικές θέσεις στην Καμιρίδα Χώρα

Η εισήγηση εμπίπτει στο πλαίσιο της διδακτορικής διατριβής του γράφοντος, η οποία εκπονείται στο Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αιγαίου με κύριο στόχο την κατάρτιση ενός επικαιροποιημένου Αρχαιολογικού Χάρτη της Καμιρίδας Χώρας της νήσου Ρόδου από την Προϊστορική έως και τη Ρωμαϊκή περίοδο. Εδώ επιχειρείται να παρουσιαστούν για πρώτη φορά συγκεντρωμένες όλες οι Προϊστορικές Αρχαιολογικές θέσεις της περιοχής της Καμιρίδας.

Αναζητώντας τις δραματουργικές συνιστώσες της αρχαίας αιγυπτιακής τελετουργίας

Η αρχαιολογία της τελετουργίας και δραματουργίας εμφανίζει ιδιαίτερη δυναμική τα τελευταία χρόνια. Η τελετουργία αποτέλεσε βασικό συστατικό των λατρευτικών πρακτικών, συνεισφέροντας στην οικοδόμηση μιας κοινής βάσης μελέτης των θρησκευτικών συστημάτων των προϊστορικών κοινωνιών. Η υπό εξέλιξη διδακτορική έρευνα με τίτλο «*Ritual and Drama in the Eastern Mediterranean of the Late Bronze Age*» επιχειρεί να μελετήσει και να επαναξιολογήσει τις δραματουργικές συνιστώσες της τελετουργικής και λατρευτικής πρακτικής στην ευρύτερη λεκάνη της νοτιοανατολικής Μεσογείου, με ιδιαίτερη έμφαση στην Αίγυπτο και το Αιγαίο της Ύστερης Εποχής του Χαλκού. Στόχοι της διατριβής αποτελούν η ταυτοποίηση και ανάλυση του δραματουργικού πλαισίου και της μεθοδολογίας στην προϊστορική τελετουργία της νοτιοανατολικής Μεσογείου, η διερεύνηση συγκεκριμένων τελετουργικών συμπεριφορών και σχημάτων, η ανάδειξη της σύνδεσης θρησκευτικής και νεκρικής ιδεολογίας και πρακτικής και, ακολούθως, πιθανών σημείων σύγκλισης των κοινωνικών συμπεριφορών στην νοτιοανατολική Μεσόγειο της 2ης χιλιετίας π.Χ. Η παρούσα ανακοίνωση θα επικεντρωθεί στην προβληματική του όρου δραματουργία στο τελετουργικό περιβάλλον της αρχαίας Αιγύπτου μέσα από τη σύντομη παρουσίαση επιλεγμένων κειμενογραφικών και αρχαιολογικών πηγών.

**Η παιδευτική διάσταση του αρχαίου δράματος στην Αθήνα του 5^{ου} αι. π. Χ.:
σύγχρονες εκπαιδευτικές προεκτάσεις**

Η αρχαία ελληνική δραματουργία λειτούργησε κατά τον 5^ο αι. π.Χ. ως μέσο διαπαιδαγώγησης και πολιτικής αγωγής. Στο κοινωνικοπολιτικό του συγχρονικού του συγκειμένου, το αρχαίο δράμα αποτέλεσε όχι μόνο μάθημα παιδείας και Δημοκρατίας, αλλά και μάθημα ρητορικής και πειθούς για όλους τους θεατές ανεξαρτήτως κοινωνικής τάξης και οικονομικής επιφάνειας οι οποίοι έρχονταν σε άμεση επαφή με την περίτεχνη γλώσσα και τον πλούσιο ποιητικό του λόγο. Έφερνε επίσης τους θεατές σε επαφή με τα Φιλοσοφικά ρεύματα της εποχής και τους εξοικείωνε με τους θεσμούς της αυτοδιοίκησης, των θρησκευτικών τελετουργιών και των δικαστηρίων διαμορφώνοντας ήθη και πλάθοντας την ταυτότητα του Αθηναίου Πολίτη. Η ανακοίνωση θα αναλύσει τη διάσταση αρχαίας και σύγχρονης εμπειρίας τονίζοντας τις κοινωνικοπολιτικές διαφορές του 'τότε' και του 'τώρα' σε μια προσπάθεια αναζήτησης και αναδιαμόρφωσης του ρόλου του αρχαίου δράματος στη σύγχρονη εκπαιδευτική πραγματικότητα. Το εκπαιδευτικό δράμα μέσα από σύγχρονες πρακτικές έχει τη δυνατότητα όχι μόνο λειτουργήσει ως εφελτήριο λογοτεχνικής, ρητορικής και φιλοσοφικής παιδείας, και αρχαιογνωσίας, αλλά κυρίως να διευρύνει την ταυτότητα και την έννοια του σύγχρονου Πολίτη επαναπροσδιορίζοντας την έννοια της Δημοκρατίας μέσα από μια εκπαίδευση κοινωνικής παρέμβασης και ευαισθητοποίησης, έναν πολιτισμικό γραμματισμό βασισμένο σε μια παιδαγωγική κατανόηση του θεάτρου του αυτοπροσδιορισμού, της ενσυναίσθησης, της κατανόησης του «άλλου».

Κλυταιμνήστρα και Μήδεια: η εκδίκηση στον Αισχύλο και τον Ευριπίδη

Ένα από τα κεντρικά θέματα της αρχαίας ελληνικής δραματουργίας αποτελούσε η σύγκρουση ανάμεσα στο θηλυκό και αρσενικό στοιχείο, όπως εκφράζεται είτε μέσα από κοινωνικούς όρους είτε υπό το πρίσμα μιας πιο πρωτόγονης και αρχέγονης δύναμης που διέπει το αρχαίο σύμπαν. Οι γυναικείες μορφές της αθηναϊκής τραγωδίας και κωμωδίας μας έχουν απασχολήσει όχι μόνο για το έντονο δραματικό ενδιαφέρον που παρουσιάζουν, αλλά και επειδή μία τόσο συχνή επιλογή δυναμικών και εξουσιαστικών γυναικείων χαρακτήρων από τους ποιητές είναι λογικό να προκαλεί εντύπωση δεδομένου του ρόλου που γνωρίζουμε ότι κατείχε η γυναίκα στην αρχαία Αθήνα. Είτε μιλάμε για την αδίστακτη Κλυταιμνήστρα, είτε για την ρηξικέλευθη Λυσιστράτη, είτε για την εκδικητική Μήδεια ή την αξιοπρεπή Φαίδρα, βλέπουμε μία πληθώρα δυναμικών γυναικείων μορφών που απαρτίζουν ένα πολύ μεγάλο κομμάτι του αρχαιοελληνικού δραματικού ψηφιδωτού. Εκ πρώτης όψεως οι πρωταγωνιστικοί γυναικείοι ρόλοι παρουσιάζουν αρκετά κοινά μεταξύ τους, με έννοιες όπως η τιμή και η αξιοπρέπεια να παίζουν κυρίαρχο ρόλο στον αξιακό κώδικα των γυναικών αυτών. Στην πραγματικότητα όμως, ο κάθε ρόλος χωριστά, εμπνευσμένος είτε από άλλο ποιητή κάθε φορά, είτε σε άλλη χρονική στιγμή μέσα στις αστραπιαίες πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις της Αθήνας, αντανakλά διαφορετικές ανησυχίες και προβληματισμούς.

Ενδεικτικά επέλεξα να παρουσιάσω δύο εμβληματικές και αιρετικές μορφές της αρχαίας τραγωδίας, προϋόντα έμπνευσης των δύο εκ διαμέτρου αντιθέτων τραγικών ποιητών, την Κλυταιμνήστρα από την *Ορέστεια* του Αισχύλου και την Μήδεια από την ομώνυμη τραγωδία του Ευριπίδη. Με κοινό παρονομαστή την εκδίκηση, οι δύο αυτές γυναίκες καταφεύγουν στον φόνο. Η πρώτη δολοφονεί τον άνδρα της για να εκδικηθεί για τη θυσία της κόρης τους, Ιφιγένειας, μετά από επιταγή της Άρτεμης προκειμένου να πλεύσουν τα πλοία για την Τροία, και η δεύτερη δολοφονεί τα ίδια της τα παιδιά για να εκδικηθεί τον άντρα της, Ιάσωνα, ο οποίος την εγκαταλείπει και την προδίδει για να παντρευτεί μία άλλη γυναίκα. Ακολουθώντας, λοιπόν, η κάθε μία αντιστρόφως ανάλογη πορεία προς την εκδίκηση, και οι δύο έχουν στόχο τον σύζυγό τους. Και τα καταφέρνουν. Οι μορφές της Κλυταιμνήστρας και της Μήδειας, τόσο στον Αισχύλο όσο και στον Ευριπίδη, δεν ανταποκρίνονται στον συμβατικό τύπο γυναίκας, που συναντούμε στην Αθηναϊκή κοινωνία της εποχής. Η αιρετική συμπεριφορά τους δεν ανταποκρίνεται στη γενική εικόνα της Αθηναίας του 5ου π.Χ. αιώνα. Και δεδομένου ότι τα θεατρικά έργα γράφονταν από άνδρες πολίτες για το αθηναϊκό κοινό, έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον να δούμε και να μελετήσουμε τον προβληματισμό που αναπτύσσεται επί του θέματος, γιατί αφορά πρωτίστως την αθηναϊκή κοινωνία.

Καινούργιες έρευνες και παλιές αμαρτίες

Τα ερευνητικά μου ενδιαφέροντα εστιάζονται σε τρεις τομείς: (α) το ανάκτορο της Κνωσού, όπου άρχισε η ερευνητική μου πορεία, (β) το «Ομφάλιον Πεδίον», που είναι η ενδοχώρα των ανακτορικών πόλεων της Εποχής του Χαλκού αλλά και η γη της επαγγελίας σημαντικών πόλεων των ιστορικών χρόνων, και (γ) η τεχνολογία υαλωδών υλών από το Αιγαίο, την Αίγυπτο και την περιοχή του σημερινού Ισραήλ. Αν και οι ερευνητικές ομάδες σε κάθε ένα από αυτούς τους τομείς εργαζόμαστε για την ολοκλήρωση και πιθανή εξάντληση των διαφόρων πεδίων, αυτά όχι μόνο δεν εξαντλούνται αλλά ανοίγουν διαρκώς καινούργιους δρόμους και μονοπάτια που μας καλούν για περαιτέρω έρευνα. Έτσι αυτό που θεωρούσαμε «παλιά» έρευνα αποδεικνύεται «καινούργια» - αυτό δεν είναι «αμαρτία» αλλά «ευλογία», είναι η μαγεία της αρχαιολογίας που μας κρατάει ζωντανούς.

Στοιχεία μαγείας στον μινωικό πολιτισμό

Η διδακτορική μου διατριβή, με τίτλο "Στοιχεία μαγείας στον Μινωικό πολιτισμό" εκπονείται στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου με επίσημη καθηγήτη τον κ. Π. Κουσουλή. Όπως είναι γνωστό, από την εποχή των πρωιμότερων γραπτών μαρτυριών ως τις πιο «ορθολογιστικές» εποχές του ανθρώπινου πνεύματος, το θέμα της μαγείας βρίσκεται συνεχώς στο προσκήνιο άλλοτε ως πρακτική, που εξυπηρετεί την αυταπάτη της παρέμβασης σε υπερφυσικές δυνάμεις, και άλλοτε ως αντικείμενο μελέτης και κριτικής. Σε γενικές γραμμές, οι αρχαιογνωστικές επιστήμες εξακολουθούν να χρησιμοποιούν τον όρο μαγεία στο πλαίσιο δύο αντίθετων, αλλά όχι ασύνδετων, ερμηνειών, μίας περιγραφικής και μίας εξελικτικής, που, κατά παράδοξο τρόπο, τη μετατρέπουν σε φαινόμενο είτε της απώτερης προϊστορίας είτε της ύστερης αρχαιότητας. Γι' αυτό και ο Graf προτείνει ότι ή θα πρέπει να δημιουργηθεί ένας σύγχρονος ορισμός του όρου, αποστασιοποιημένος από τις αρχαίες σημασίες και κυρίως τις θεωρίες του Frazer, οι οποίες εξακολουθούν να επηρεάζουν προπάντων την Αρχαιολογία, δίχως παράλληλα να αρνείται τις εξελίξεις στους τομείς της Εθνολογίας και της Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, είτε να χρησιμοποιείται ο όρος αυστηρά με την αρχαία του σημασία χωρίς επιρροές, συνειδητοποιώντας ότι αυτή δεν είναι δυνατόν να υιοθετηθεί στη σύγχρονη περιγραφή του φαινομένου.

Χαρακτηριστική είναι η απουσία συνθετικών μελετών για τη μαγεία στον μινωικό πολιτισμό, πράγμα που έρχεται σε πλήρη αντίθεση με την πληθώρα γενικότερων και ειδικότερων εργασιών για τη μινωική θρησκεία, στις οποίες μπορεί κανείς να αναζητήσει τις ελάχιστες ευκαιριακές αναφορές στη μαγεία, ενταγμένες σχεδόν πάντα στο περιγραφικό - εξελικτικό πλαίσιο της υποτιθέμενης χρονικής προτεραιότητας που της αναγνωρίζεται σε σχέση με το παγιωμένο, ήδη στις αρχές της δεύτερης χιλιετίας, «ανακτορικό» θρησκευτικό τελετουργικό. Η απροθυμία ενασχόλησης με τη μαγεία στον μινωικό πολιτισμό δεν οφείλεται σε λόγους απασίωσης του θέματος από την επιστημονική κοινότητα όσο στη δυσκολία αναγνώρισης και ανάγνωσης των διαθέσιμων πηγών. Γι' αυτό είναι καταρχήν απαραίτητο να διευθετηθεί ο σκεπτικισμός μας σχετικά με τη *δυνατότητα* μαγικών πράξεων και επιδράσεων στον μινωικό πολιτισμό, έχοντας κατά νου ότι είναι διαφορετική η αντίδραση του ανθρώπου στον κόσμο του οποίου η μαγεία εκλαμβάνεται ως *ρεαλιστική δυνατότητα* οπότε και διαθέτει μια ισχυρή δόση αποστασιοποίησης σχετικά με αυτή.

Βασικός άξονας για την καταγραφή πιθανών στοιχείων μαγικής πρακτικής, που δύνανται να αποτελέσουν αφορμή για περαιτέρω έρευνα, είναι ο γονιμικός χαρακτήρας της μινωικής θρησκείας καθώς ο θάνατος και η αναγέννηση της φύσης, που πήρε τελετουργική και μυθολογική υπόσταση με το θάνατο και την ανάσταση ή την αναχώρηση και επάνοδο των βλαστικών θεοτήτων, δε θα μπορούσε να αφεθεί μόνο στη βούληση του θείου αλλά πιθανόν υποβοηθούνταν και από «συμπληρωματικές» ενέργειες «μαγικού» χαρακτήρα. Μαγικές πράξεις μπορούν επίσης να αναζητηθούν σε ένα μάλλον ευρύ φάσμα ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Στο πλαίσιο αυτό εγγράφεται, για παράδειγμα, μια σημαντική διάσταση της θεμελίωσης των μινωικών οικοδομημάτων. Το σχετικό τελετουργικό, όπως αποτυπώνεται στα επιλεγμένα

κατάλοιπα που θησαυρίζονταν κάτω από δάπεδα, τοίχους και κατώφλια, μολονότι διακρίνεται για την πολυμορφία του στα επιμέρους, σε γενικές γραμμές φαίνεται πως εξυπηρετούσε κυρίως την διασφάλιση της «μακροζωίας» των κτισμάτων μέσα από την ευνοϊκή δέσμευση των δυνάμεων της φύσης. Παραμένοντας στο πεδίο της αρχιτεκτονικής, αποτροπαϊκό – μαγικό ρόλο πιθανόν επιτελούσαν, σύμφωνα με μια άποψη, και τα, συχνά σε όχι και τόσο περίβλεπτη θέση, εγχάρακτα σε δόμους επίσημων κατά κανόνα κτισμάτων, «τεκτονικά σημεία» και επιγραφές Γραμμικής Α' Γραφής, σε τοίχους του «ανακτόρου» της Κνωσού και της «έπαυλης» στην Αγία Τριάδα. Τη συγκεκριμένη ερμηνεία ευνοούν προπάντων σπαράγματα τοιχογραφιών από το «ανάκτορο» της Κνωσού με εγχάρακτα αστέρια και λίθινος βωμός από τα Μάλια με χαραγμένα τα σημεία του σταυρού και του άστρου στις επιφάνειές του. Με έναυσμα τα παραπάνω θα διερευνηθεί και η σχέση μαγείας - γραφής στη μινωική Κρήτη εξετάζοντας επιγραφές σε κρητικά ιερογλυφικά και Γραμμική Α' Γραφή σε πήλινα αγγεία, αντικείμενα με αναγνωρισμένο θρησκευτικό συμβολισμό και κοσμήματα. Μάλιστα, ορισμένες διεκδικούν τον τίτλο της «μαγικής ρήσης» ενώ αν δεχτούμε την τελεολογική σχέση ανάμεσα σε αυτές, τα τέχνηρα που τις φιλοξενούν και τη συναφή ιεροπραξία τότε γίνεται ακόμη πιο εύλογη η υπόθεση της μαγικής διάστασης. Στο πλαίσιο αυτό θα σχολιαστεί και το ζήτημα της διάδοσης των μινωικών εξορκισμών σε χώρες όπως η Αίγυπτος. Τα παραπάνω ίσως ενισχύσουν οι ιερογλυφικές σφραγίδες, αντικείμενα προσωπικά με πιθανό αποτροπαϊκό χαρακτήρα, που ανοίγουν τη μεγάλη συζήτηση της χρήσης φυλακτών στον μινωικό κόσμο, συχνά μάλιστα επηρεασμένων, τουλάχιστον μορφολογικά, από αντίστοιχα σε σύγχρονους ανατολικούς πολιτισμούς και κυρίως την Αίγυπτο. Ένα ακόμη πεδίο έρευνας θα μπορούσαν να είναι οι ενδείξεις τελετουργικών καθαρμών με φωτιά ή νερό. Οι σχετικές μαρτυρίες περιορίζονται σε στρώματα πυράς που εντοπίζονται σε αποθέτες, οικιακά ιερά και ιερά κορυφής. Ενώ τη χρήση του νερού σε ιεροπραξίες εξαγνιστικές ίσως εξυπηρετούσαν ιδιότυπα αγγεία και σκεύη καθώς και αινιγματικές αρχιτεκτονικές κατασκευές όπως οι «δεξαμενές καθαρμών».

Βασικός σκοπός μας είναι η εργασία αυτή να αποτελέσει τη βάση για την αναζήτηση των υλικών, αλλά και άυλων, όψεων της μαγείας στον μινωικό κόσμο μέσα από την παραπληρωματική, καθώς φαίνεται, σχέση συμβίωσής της με την «επίσημη» θρησκεία. Στο πλαίσιο αυτό θα τεθούν, μεταξύ άλλων, τα ακόλουθα ερωτήματα:

1. Ποια είναι η υπόσταση και η έννοια της μαγείας στον μινωικό πολιτισμό;
2. Υπάρχουν πράγματι κριτήρια διάκρισής της από τη θρησκεία και αν ναι ποια θα μπορούσαν να είναι αυτά;
3. Ποιον ορισμό θα μπορούσαμε ίσως να δώσουμε στην μαγεία στο πλαίσιο του μινωικού πολιτισμού; Πρόκειται για κατώτερη ή λαϊκή θρησκεία; Για ψυχολογική - συναισθηματική - θεατρική διαδικασία ή για φαντασίωση που εμπνέει, ως είθισται, την τεχνολογική πρόοδο;
4. Πώς αναλύεται η μαγεία; Είναι συμβολικό σύστημα ή απλή παράσταση με συγκεκριμένες μορφολογικές και λειτουργικές όψεις και συμφραζόμενα;
5. Έχει η μινωική μαγεία βλαπτικό ή παθητικό χαρακτήρα;

6. Ποια είναι η σχέση της με τους νεκρούς και το «χθόνιο» στοιχείο;
7. Πόσο πολύπλοκη και «συγκριτική» είναι η μαγεία της μινωικής Κρήτης σε σχέση με αντίστοιχες παραδόσεις της Εγγύς Ανατολής και της Αιγύπτου;
8. Ποια είναι τα πιθανά δρώντα πρόσωπα της μινωικής μαγείας;
Μπορούμε άραγε να αναγνωρίσουμε Μινώιτες μάγους και μάγισσες;

Στόχος μας είναι τα παραπάνω ερωτήματα να τεθούν κυρίως προς μελλοντική συζήτηση αναδεικνύοντας την "πρωτεύκη" ικανότητα της μαγείας να μεταλλάσσεται και να προσαρμόζεται επιβιώνοντας λάθρα στο πλευρό της κάθε φορά «επίσημης» θρησκείας.

Το μυθολογικό παράδειγμα στην ομιλούσα επινίκια ποίηση

Στην πολυετή σχολιαστική παράδοση της επινίκιας λυρικής ποίησης επικρατεί, σύμφωνα με τη μεθοδολογική θεωρία του εκάστοτε μελετητή, η ψευδαισθητική ακριβούς πρόσληψης, τόσο της πρόθεσης του ποιητή και της περιρρέουσας ατμόσφαιρας της σύνθεσης όσο και της αντίληψης του κοινού της εποχής. Μέσα σε αυτό το ρεύμα μελέτης και ανάλυσης των νικητήριων ωδών, για την έρευνα του μυθολογικού παραδείγματος στα επινίκια ακολουθούμε τη νοηματική ροή, χωρίς βεβιασμένες υποθέσεις στην ερμηνεία, έτσι όπως την εκφράζει η ποιητική άδεια και σύλληψη του δημιουργού.

Στην παρούσα μελέτη για το μυθολογικό παράδειγμα εξετάζονται οι κορυφαίοι σωζόμενοι επινίκιοι λυρικοί ποιητές Πίνδαρος *δια του Πινδάρου* και Βακχυλίδης *δια του Βακχυλίδη*. Τα μυθολογικά παραδείγματα διαπιστώθηκαν έως το σημείο αυτό της έρευνάς μας ως εξατομικευμένα, εξυπηρετώντας *ad hoc* πρόσωπα, τόπους και περιστάσεις που έχουν κύριο ή βοηθητικό ρόλο σε κάθε εγκώμιο νικητή, οπωσδήποτε όμως έχουν ρόλο τον οποίο δεν καθορίζει ή προσαρμόζει ο ερευνητής αλλά έχει προκαθορίσει ο ίδιος ο ποιητής σε σχέση με το όλον, εξ ου και κάνουμε λόγο για το *μυθολογικό παράδειγμα στην ομιλούσα επινίκια ποίηση*.

Παγανιστικοί και Χριστιανικοί συμβολισμοί στα νομίσματα της Ύστερης Αρχαιότητας: μια πρώτη προσέγγιση

Η περίοδος των Ύστερων Ρωμαϊκών χρόνων και των Πρώιμων Χριστιανικών χαρακτηρίζεται από πολλές απόψεις ταραχώδης. Στην πολιτική, στην κοινωνία, στην οικονομία, στη θρησκεία οι εξελίξεις θα επηρεάσουν καταλυτικά το χαρακτήρα, αλλά και την πορεία της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Οι αυτοκράτορες, πρωταγωνιστές αυτών των εξελίξεων, με τις αποφάσεις και τις ενέργειές τους θα προσπαθήσουν να διαχειριστούν τη νέα κατάσταση που διαμορφώνεται. Τα μέτωπα είναι πολλά, αλλά τα κίνητρα όχι πάντα ξεκάθαρα.

Η ανάδυση μιας νέας θρησκείας, του Χριστιανισμού, και η σταδιακή εξάπλωση, μέχρι την τελική επικράτησή του, δεν ήταν ζήτημα μόνο θρησκευτικό ή φιλοσοφικό. Ήταν, επίσης, πολιτικό και κοινωνικοοικονομικό. Μπροστά στα νέα δεδομένα οι αυτοκράτορες δεν ακολούθησαν την ίδια γραμμή. Οι συνθήκες, εξάλλου, τόσο στο εσωτερικό όσο και στην εξωτερική πολιτική δεν ήταν όμοιες. Ανομοιογένεια υπήρχε επίσης και στη σύσταση του πληθυσμού στις διάφορες επαρχίες της αυτοκρατορίας. Επομένως, οι όποιες αποφάσεις λαμβάνονταν υπό το βάρος όλων αυτών των δεδομένων. Ωστόσο, δεν πρέπει να αγνοήσουμε και τις πολιτικές σκοπιμότητες των αυτοκρατόρων που σχεδόν πάντα έχουν τον τελικό λόγο στην όποια τακτική τους. Αναμφίβολα, η μεταφορά της πρωτεύουσας της αυτοκρατορίας από τη Δύση στην Ανατολή υπήρξε ορόσημο. Όπως επίσης και η πτώση του δυτικού τμήματος στα χέρια των γερμανικών φύλων. Εξίσου σημαντική ήταν, όμως, και η κίνηση του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου να ασπαστεί το Χριστιανισμό. Βέβαια, η εύνοια που έδειξε στη νέα θρησκεία δεν συντελέστηκε ταυτόχρονα με τη βάπτισή του -αυτή έγινε στο τέλος της βασιλείας του-, αλλά πολύ πιο πριν.

Η καθιέρωση του Χριστιανισμού θα αποτελέσει πρωταρχικό μέλημα των αυτοκρατόρων από τον Κωνσταντίνο Α΄ και έπειτα, οι οποίοι θα επιδείξουν σταθερή φιλοχριστιανική πολιτική, με μόνη εξαίρεση τον αυτοκράτορα Ιουλιανό (361-363), ο οποίος επιχείρησε να αναβιώσει την αρχαία θρησκεία. Με το θρίαμβο του Χριστιανισμού στο πολιτικό επίπεδο παρατηρούμε και την απαρχή της κυριαρχίας του στον τομέα της τέχνης σε Ανατολή και Δύση. Ωστόσο, στα έργα εκείνα που είναι κατασκευασμένα από πολύτιμα υλικά, οι αρχαίοι τύποι διατηρούνται για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα. Το νόμισμα δεν αποτελεί εξαίρεση. Η κυκλοφορία του στην απέραντη αυτοκρατορία, αλλά και πέρα από τα σύνορά της, σε μια εποχή που οι ρωμαϊκές συνήθειες είναι ακόμα παρούσες, δημιουργεί έναν εικονογραφικό συντηρητισμό, αποφεύγοντας τις ριζοσπαστικές αλλαγές.

**Ελληνική αρχαιότητα και αμερικάνικο εκπαιδευτικό σύστημα:
δύο μακρινοί κόσμοι σε διάδραση**

Η διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής ιστορίας στη Μέση Εκπαίδευση είναι εξαιρετικά χρήσιμη, επειδή προσφέρει βαθύτερη γνώση των ριζών και της παράδοσης του δυτικού πολιτισμού, καθώς ο τελευταίος βασίστηκε στον αρχαιοελληνικό πολιτισμό και εξακολουθεί να διατηρεί ενεργά πολλά στοιχεία του. Παράλληλα, άλλες κεντρικές αξίες του αρχαιοελληνικού πολιτισμού – όπως ο ανθρωπισμός, η πολιτική ελευθερία, η δημοκρατία, ο κριτικός στοχασμός – δημιουργήθηκαν στην Ελλάδα και δεν έχασαν ποτέ τη σημαντική θέση τους στη δυτική σκέψη. Η διερεύνηση του ρόλου της αρχαίας ελληνικής ιστορίας, προϋποθέτει αρχικά την αναζήτηση και διερεύνηση τόσο του εκπαιδευτικού περιβάλλοντος, θεσμικού και λειτουργικού, στο οποίο εντάσσεται και δρα όσο και στους παράγοντες, εξωγενείς και ενδογενείς, που επιδρούν και επηρεάζουν αυτό.

Τι συμβαίνει όμως σε ένα εκπαιδευτικό σύστημα, διευρυμένο, ποικιλόμορφο και χαοτικό; Ποιο ρόλο διαδραματίζει η ελληνική αρχαιότητα μέσα στην πολυπλοκότητα του αμερικανικού εκπαιδευτικού συστήματος; Πως έννοιες και συλλήψεις της ελληνικής αρχαιότητας βρίσκουν χώρο στη δημόσια εκπαίδευση των Η.Π.Α, τον χώρο ανάδειξης υψηλών ιδανικών και προώθησης του «κοινού καλού», σύμφωνα με τον Thomas Jefferson, και επηρεάζουν την ιστορία, τον πολιτισμό, τις αξίες, την κουλτούρα και τις νόρμες της χώρας τον 21^ο αιώνα;

Η αρχαιολογική έρευνα του Πανεπιστημίου Αιγαίου και της Εφορείας Αρχαιοτήτων Δωδεκανήσου στην Κυμισάλα: παρελθόν, παρόν και μέλλον

Η αρχαιολογική έρευνα στην περιοχή της Κυμισάλας του Δήμου Αταβύρου ξεκίνησε το 2006 από το Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αιγαίου σε συνεργασία με την Εφορεία Αρχαιοτήτων Δωδεκανήσου. Ο χώρος, γνωστός ήδη από το μεσαίωνα για το αρχαιολογικό του ενδιαφέρον, είχε υποστεί μεγάλες καταστροφές κατά τους προηγούμενους αιώνες, κυρίως από την αρχαιοκαπηλία, ενώ λιγοστές ήταν αρχαιολογικές παρεμβάσεις που είχαν γίνει στην περιοχή πριν το 2006. Χάρη στη νέα αρχαιολογική έρευνα κατέστη δυνατή η πληρέστερη κατανόηση του χώρου που καταλάμβανε ο αρχαίος Δήμος των Κυμισαλέων και ήρθαν στο φως σημαντικά ευρήματα, τα οποία όχι μόνο καταδεικνύουν τη μεγάλη σημασία του χώρου για την αρχαιολογική επιστήμη γενικότερα, αλλά συνιστούν και έναν βασικό πυρήνα, με βάση τον οποίο, αφενός θα εμπλουτιστεί σημαντικά η γνώση μας για την ιστορία και τον πολιτισμό της αρχαίας Ρόδου και αφετέρου μπορεί μελλοντικά να δημιουργηθεί ένας ακόμη σημαντικός επισκέψιμος αρχαιολογικός χώρος στο νησί.

Η ανάδειξη του χώρου της αρχαίας Κυμισάλας είναι ένα θέμα το οποίο ήδη απασχολεί τους εμπλεκόμενους φορείς και την τοπική κοινωνία. Η ανακοίνωση θα αναπτύξει θέματα και σκέψεις πάνω σε ζητήματα όπως, η σημασία και οι προϋποθέσεις ίδρυσης αρχαιολογικού –οικολογικού πάρκου στην περιοχή της Κυμισάλας, τις μέχρι σήμερα δράσεις που έχουν λάβει χώρα στην περιοχή προς αυτή την κατεύθυνση, καθώς και τους προτεινόμενους άξονες πάνω στους οποίους θα πρέπει στο εξής να κατευθυνθεί η έρευνα, με σκοπό τη δημιουργία του αειφορικού πάρκου αρχαιολογικού και οικολογικού ενδιαφέροντος, το οποίο θα αξιοποιήσει πλήρως τον υπάρχοντα πολιτισμικό και φυσικό πλούτο και θα δώσει νέα πνοή ζωής και ανάπτυξης στη Ρόδο.

Η πολιτική της τραγωδίας και η τραγωδία της πολιτικής

Το αρχαίο ελληνικό θέατρο υπήρξε αναμφίβολα δημιούργημα της αστικής Αθήνας, τουλάχιστον όσον αφορά στην αγωνιστική διάστασή του και όσον αφορά στη σχέση του με την πολιτική. Θεσμοθετημένο από τον Πεισίστρατο σε περίοδο τυραννίας αλλά μεγαλωμένο μαζί με το πολίτευμα της δημοκρατίας, το αρχαίο θέατρο απηχούσε συχνά τις ιδέες των δραματουργών που δεν έπαψαν ποτέ να είναι ευαίσθητοι πολίτες, δέκτες και εν δυνάμει διαμορφωτές μίας περιρρέουσας πολιτικής ατμόσφαιρας που κάποιες φορές είναι δυνατό να την αφουγκραστούμε μέσα από το έργο τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι *Ικέτιδες* του Ευριπίδη. Μέσα στη δίνη του Πελοποννησιακού Πολέμου ο Ευριπίδης απηχεί τη ζοφερή ατμόσφαιρα της εμφύλιας σύρραξης, τα δεινά του πολέμου μέσα από το πρίσμα των ευπαθών κοινωνικών ομάδων αλλά και στηλιτεύει την εξωτερική πολιτική της Αθήνας μέσα από την επεξεργασία του παραδοσιακού μύθου. Σε αντίθεση με τις *Ικέτιδες* του Αισχύλου, που μεταφέρουν την εικόνα της ανωτερότητας των ελληνικών αξιών σε μία εποχή αμέσως μετά την απόδειξη της υπεροχής των Ελλήνων έναντι των Περσών, οι *Ικέτιδες* του Ευριπίδη, στιγματίζουν τον εμφύλιο πόλεμο αλλά και βρίθουν αναφορών στη σύγχρονη πολιτική και διπλωματική πραγματικότητα της εποχής του.

Αρχιτεκτονικά στοιχεία και λειτουργίες των νεοανακτορικών κτηρίων στην Κρήτη

Η Νεοανακτορική περίοδος είναι η πλουσιότερη σε καλά διατηρημένα και δημοσιευμένα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα από όλες τις προηγούμενες μινωικές περιόδους μαζί. Ανάμεσα στα 500 και παραπάνω νεοανακτορικά κτήρια που έχουν ανασκαφεί ως σήμερα έχει εντοπιστεί μόνο μία τυπική αρχιτεκτονική μορφή που έχει επενδυθεί με λειτουργικό περιεχόμενο. Αυτή η μορφή και η λειτουργία που τη συνοδεύει αναγνωρίζεται σε 7 κτήρια που είναι γνωστά σαν «ανάκτορα» και βρίσκονται σε ισάριθμες πόλεις -την Κνωσό, τα Μάλια, τη Φαιστό, την Κάτω Ζάκρο, τα Γουρνιά, το Γαλατά και τον Πετρά.

Για τα υπόλοιπα κτήρια των οποίων η κάτοψη δεν επιτρέπει καμία κατηγοριοποίηση ο τρόπος προσέγγισης του θέματος της λειτουργίας τους είναι η διερεύνηση των βασικών αρχιτεκτονικών στοιχείων που παίζουν ουσιαστικό ρόλο στη σύλληψη ενός κτηρίου, δηλαδή: η τοπογραφία και το άμεσο περιβάλλον του κτηρίου, η διευθέτησή του στο οικόπεδο, η πρόσβαση, το κυκλοφοριακό σύστημα, ο φωτισμός και ο αερισμός των δωματίων, η αρχιτεκτονική μορφή των χώρων, οι κτιστές κατασκευές, και ο εσωτερικός διάκοσμος. Η εμπειριστατωμένη εξέταση αυτών των στοιχείων σε 180 κτήρια από 23 θέσεις επέτρεψε την αναγνώριση ενδείξεων που βοήθησαν στην προσέγγιση των λειτουργιών σε πολλά κτήρια και τη διάκρισή τους σε 4 κατηγορίες: τους οίκους εξουσίας που προορίζονταν για την υποδοχή ή για ακροάσεις κοινού, τα χάνια-τελωνεία, τις λιμενικές εγκαταστάσεις και τα εργαστήρια. Ανάμεσα στα τελευταία ξεχωρίζουν αυτά που από άποψη υλικών, κατασκευής και μορφολογικών στοιχείων ανήκουν στην κατηγορία της μνημειακής αρχιτεκτονικής, γεγονός που υποδηλώνει βιοτεχνίες ειδικευμένες σε προϊόντα πολυτέλειας και σε έργα κύρους και γοήτρου, όπως φαίνεται από την ειδική μελέτη ενός από αυτά, το κύριο κτήριο του συγκροτήματος Νίρου Χάνι.

Ο καταμερισμός πολιτικών, θρησκευτικών, διοικητικών και οικονομικών λειτουργιών σε διάφορα κτήρια, και κυρίως σε κτήρια μνημειακής αρχιτεκτονικής, υποδηλώνει την ύπαρξη μιας τάξης αξιωματούχων στην οποία είχαν παραχωρηθεί κάποιες από τις κρατικές λειτουργίες και η οποία μοιράζονταν με την ανώτατη εξουσία που στεγάζονταν στο ανάκτορο, τη διοίκηση, την βιοτεχνική παραγωγή και τις εμπορικές ανταλλαγές. Οίκοι εξουσίας, χάνια-τελωνεία και εργαστήρια ειδών πολυτέλειας ή γοήτρου, εκφράζουν ανάγκες μιας κρατικής κοινωνίας που, προφανώς, δεν μπορούσαν να εξυπηρετηθούν από τα ανάκτορα και μόνο.

**Το κλασικό ελληνικό παρελθόν στον σύγχρονο πολιτικό και διπλωματικό
λόγο: ένα μέσο πειθούς με ιδιόρρυθμη δικαιοφανή όψη**

Το αρχαίο ελληνικό παρελθόν στις ποικίλες γραμματειακές του μορφές χρησιμοποιείται συχνότατα από πολιτικούς και διπλωμάτες που απευθύνονται σε ακροατήρια ιδίως του δυτικού κόσμου. Άλλωστε, την ελληνική αρχαιότητα γενικά τη γνωρίζουν και την αποδέχονται πολλά -δυτικού τύπου- ακροατήρια, όπως αυτή καταγράφεται ως το κοινής ταυτότητας ατομικό ή συλλογικό στοιχείο, αυτό που δρα εξασφαλιστικά ως προς την δημοκρατική πολιτική συμβίωση και την συλλογική-κοινωνική συνοχή. Η εισήγηση αυτή χρησιμοποιεί παραδείγματα αναφορών στο κλασικό ελληνικό παρελθόν εκ μέρους προσωπικοτήτων της πολιτικής και της διπλωματίας. Εστιάζει στη ρυθμιστική δύναμη επιβολής που χαρακτηρίζει αδιάλειπτα το αξιακό και εννοιολογικό δυναμικό της αρχαίας Ελλάδας και τη μετατροπή και αναγόρευσή του σε δικαιοφανές στοιχείο για την αυτοσυνειδησία του δυτικού κόσμου.

Ethnographic accounts of eastern women in Greek drama

The 5th century BC was a productive era as far as theatrical plays are concerned. In almost half of the surviving plays, barbarian characters are portrayed or the play itself is set on a foreign, non-Greek land. It seems that when Greeks write about barbarians, they literally define themselves since the barbarian is depicted as the opposite of the ideal Greek. When *Medea* was produced the downfall of Athens had just begun. To possess this play on the eve of war and disorder is remarkable as we can make observations in the shadow of what is to come. Medea the protagonist of the play is from Colchis, an island in the Black Sea which the Greeks considered the edge of the earth and a territory of barbarians. The importance of her “barbarian” identity to understanding her actions is debated throughout the play. Even Jason, her husband refers to her foreignness, suggesting thus the superiority of Greeks over barbarians. So, the polarization between Greeks and “barbarians” continues and scholars analyse the term, linguistically as well as, politically, culturally and ethnographically.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΡΕΥΝΗΤΩΝ/ΤΡΙΩΝ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ

Αντωνάτος Παύλος, διδάκτωρ Αιγυπτολογίας, μεταδιδακτορικός ερευνητής

Αποστολά Ηλέκτρα, διδάκτωρ Αιγυπτολογίας, μεταδιδακτορική ερευνήτρια

Βαφειάδου Ασημίνα, διδάκτωρ Αρχαιομετρίας, ΕΔΙΠ

Βλαβογιλάκης Αντώνιος, υποψήφιος διδάκτωρ Κλασικής Αρχαιολογίας

Βολονάκης Παντελής, υποψήφιος διδάκτωρ Αρχαιομετρίας

Γαρουφαλής Δημήτριος, υποψήφιος διδάκτωρ Αιγυπτολογίας

Γεωργίου Δημήτριος, μεταπτυχιακό δίπλωμα στην Αρχαιολογία της Ανατολικής Μεσογείου από την Προϊστορική Εποχή έως την Ύστερη Αρχαιότητα: Ελλάδα, Αίγυπτος, Εγγύς Ανατολή, ερευνητής Εργαστηρίου για τον Αρχαίο Κόσμο της Ανατολικής Μεσογείου

Διακαντώνης Ηλίας, υποψήφιος διδάκτωρ Προϊστορικής Αρχαιολογίας

Δριβαλιάρη Ανδρονίκη, λέκτορας Περιβαλλοντικής Αρχαιολογίας

Ζάρρας Νεκτάριος, διδάκτωρ Βυζαντινής Αρχαιολογίας και Τέχνης, ΕΔΙΠ

Καλαϊτζάκη Άννα, υποψήφια διδάκτωρ Αιγυπτολογίας

Καλαούζη Κωνσταντίνα, διδάκτωρ Νεοελληνικής Φιλολογίας, μεταδιδακτορική ερευνήτρια

Κατσιγιάννη Μαρία-Αντιγόνη, υποψήφια διδάκτωρ Αιγυπτολογίας

Κεκές Χρήστος, υποψήφιος διδάκτωρ Αιγυπτολογίας

Κοντόπουλος Γρηγόριος, υποψήφιος διδάκτωρ Αιγυπτολογίας

Κουσουλής Παναγιώτης, αναπληρωτής καθηγητής Αιγυπτολογίας

Λαμπράκης Μάνος, υποψήφιος διδάκτωρ Αιγυπτολογίας

Λιόλου Αθηνά, υποψήφια διδάκτωρ Κλασικής Αρχαιολογίας

Λυριτζής Ιωάννης, καθηγητής Αρχαιομετρίας

Μαντάλα Μαρία, υποψήφια διδάκτωρ Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας

Μαυρουδής Γεώργιος, διδάκτωρ Κλασικής Αρχαιολογίας, μεταδιδακτορικός ερευνητής Κλασικής Αρχαιολογίας

Μηνά Μαρία, επίκουρη καθηγήτρια Προϊστορικής Αρχαιολογίας (υπό διορισμό)

Μιλιδάκης Μιχάλης, υποψήφιος διδάκτωρ Κλασικής Αρχαιολογίας

Μπαρδάνης Ιωάννης, υποψήφιος διδάκτωρ Προϊστορικής Αρχαιολογίας

Μπάρκουλη Ελένη, υποψήφια διδάκτωρ Αιγυπτολογίας

Νικολάου Μαριάννα, υποψήφια διδάκτωρ Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας

Νικολακοπούλου Αντωνία, υποψήφια διδάκτωρ Κλασικής Αρχαιολογίας

Παναγιωτάκη Μαρίνα, επίκουρη καθηγήτρια Προϊστορικής Αρχαιολογίας

Παπά Χαρίκλεια, υποψήφια διδάκτωρ Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας

Παπαδάκη Χριστίνα, διδάκτωρ Προϊστορικής Αρχαιολογίας, υποψήφια διδάκτωρ Προϊστορικής Αρχαιολογίας

Παπαθεοδωράκη Μαρία, υποψήφια διδάκτωρ Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας

Σαβίγκου Ειρήνη, υποψήφια διδάκτωρ Κλασικής Αρχαιολογίας

Σιδηρόπουλος Βασίλειος, υποψήφιος διδάκτωρ Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας

Στεφανάκης Μανόλης, καθηγητής Κλασικής Αρχαιολογίας

Συρόπουλος Σπυρίδων, καθηγητής Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας

Φώτου Βασιλική, καθηγήτρια Προϊστορικής Αρχαιολογίας

Χαμουζάς Αναστάσιος, υποψήφιος διδάκτωρ Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας

Χατζηπέτρου Βίκυ, υποψήφια διδάκτωρ Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας